

ISTRAŽIVANJA I PROCJENE O MUSLIMANSKOM SVIJETU

Muslimanski svijet: populacija i religioznost, priredili Azra Mulović i Hikmet Karčić, Centar za napredne studije i Centar za civilizacije Balkana – Balmed, Sarajevo, 2013.

Na prvi pogled istraživati o zastupljenosti i religioznosti muslimana u svijetu predstavlja nepremostiv i uzaludan zadatak. Ako o istraživanju populacije muslimana u svijetu i može biti govora, kako istraživati o religioznosti i vjerskoj praksi muslimanskog svijeta? Na osnovu čega možemo znati da je demografska metodologija vjerodostojno izvršila svoju ulogu i može li takva statistička procjena biti od bilo kakve koristi?

Već u predgovoru ove publikacije izdavači nas upozoravaju da su ovakve statističke zamke moguće za nevještog čitaoca. Ako to upozorenje shvatimo kao logično opravdanje zbog mogućih krivih tumačenja ovakvih demografskih projekcija, onda se sa druge strane implicira jedan koristan savjet: svaki podatak uzeti sa rezervom i oprezom, jer biti „religiozan“ ne znači isto u Turskoj i u Bosni i Hercegovini. Prema tome, ostaje veliko pitanje koliko je važnije imati nesigurnu informaciju u odnosu na provjerljivu činjenicu? Ili bolje kazati, zašto su u današnjem svijetu činjenice sve manje relevantne, a podaci sve vrijedniji resurs?

Bilo kako bilo, ova publikacija predstavlja rezultate četiri velika istraživanja koja je u trogodišnjem periodu proveo istraživački centar Pew, nevladina organizacija stručnjaka koja prikuplja i analizira informacije, stavove i trendove koji oblikuju savremeni svijet, kako stoji u napomeni o pokretaču ovog istraživanja. Publikacija se osim istraživanja o brojčanom i religioznom stanju muslimana u svijetu bavi i demografskim projekcijama. Šta su to demografske projekcije? Jednostavno kazano, demografske projekcije se bave onim što će se desiti u narednih npr. 20 godina, ako su sadašnji podaci tačni, a faktori koji bi mogli utjecati na promjenu demografske slike ostanu isti ili bar radikalno neizmijenjeni. Ti

faktori mogu biti raznoliki, od prirodnih do ekonomskih uvjeta u kojima svijet živi.

Izvori kojima se istraživački centar služio za potrebe ovog izvještaja su prikupljeni od brojnih svjetskih i državnih organizacija: od UN-a do različitih izvora podataka za svaku zemlju. Svako poglavlje ovog projekta sadrži i grafičke prikaze koji na pregledan i jasan način prate rezultate istraživanja određene teme.

Publikacija se sastoji od četiri dijela. U prvom dijelu istraživači su se bavili budućnošću muslimanske svjetske populacije. Pored općeg pregleda koji stoji na početku svakog dijela publikacije, u ovom dijelu su navedeni glavni (fertilitet, očekivani životni vijek, migracije i dobna struktura) i indirektni (obrazovanje, ekonomsko stanje, kontrola rađanja, urbanizacija i konverzija) faktori koji utječu na rast populacije, a u posljednja tri poglavlja ovog dijela uključeni su podaci o regionalnoj rasprostranjenosti muslimana i njihovim glavnim ograncima, uz zaključnu pretpostavku da će 2030. godine u većinski muslimanskim zemljama (uz Nigeriju koja će postati 50. većinski muslimanska zemlja) živjeti 78% globalne muslimanske populacije.

Drugi dio donosi istraživanja o sadržaju i granicama vjerskog identiteta muslimanskog svijeta. Uz pitanje o pripadnosti ograncima i sektama, pitanja su se odnosila na praktičnu privrženost vjeri i temeljna vjerovanja muslimana, uz završno problematiziranje granica vjerskog identiteta i prihvatanja određenih vjerskih praksi i običaja u muslimanskom svijetu.

U trećem izvještaju razmatrani su društveni i politički stavovi muslimanske svjetske populacije. Pod političkim i društvenim pitanjima podrazumijeva se široko područje tema: od uspostavljanja šerijata kao vladajućeg sistema normi, ženskih prava, stavova o religijskim ekstremističkim grupama i popularnoj kulturi do savremenih pitanja kompatibilnosti vjerskih sloboda i demokratije.

Četvrti dio ove publikacije istražuje muslimansku populaciju u BiH i rezultate svog istraživanja postavlja u regionalni i globalni kontekst analize o vjerovanju i praksi. Prema tome, pitanja koja se postavljaju u okviru ovog istraživanja istovjetna su sa onima iz prethodna dva istraživanja: pripadnost ograncima i sektama, privrženost vjeri,

temeljna vjerovanja, druga vjerovanja i običaji, područje i granice vjerskih identiteta i zaključno ispitivanje odnosa bosanskohercegovačkih muslimana prema savremenim društvenim i političkim problemima.

U navedenim studijama i izvještajima dolazi se do nekih više-manje očekivanih rezultata i zaključaka ali i zanimljivih i nepredvidivih procjena o populaciji i religioznosti muslimanskog svijeta. Tako se u jednom nalazu predviđa da će jedina zemlja koja će imati procentualno velik porast muslimanskog stanovništva na Bliskom istoku biti Izrael. Također zanimljivo zvuči ocjena da je u Rusiji, za razliku od ostalih zemalja, mlađi naraštaj (od 18 do 34 godine) u prednosti nad starijom generacijom u pridavanju važnosti svojoj vjeri. Da je Bosna i Hercegovina jedinstvena zemlja, govori i podatak da je za razliku od ostalih evropskih zemalja u kojima je stopa rasta muslimanske populacije veća u odnosu na stopu rasta nemuslimanske populacije, u ovoj zemlji taj omjer identičan. Ovo su naravno samo neki od mnogih interesantnih podataka, zaključaka i rezultata koji se mogu pronaći u ovoj vrijednoj, zanimljivoj i referentnoj istraživačkoj publikaciji.

Abdurahman LJEVAKOVIĆ

POLITIČKA GEOGRAFIJA HAMIDA DABASHIJA

Politička geografija Hamida Dabashija – Šamedin Kadić, Sarajevo, Centar za napredne studije, 2013. godine

Politička geografija Hamida Dabashija, kao što sugerira naslov, predstavlja kartografiju mišljenja iranskog sociologa, postkolonijalnog lijevo orijentiranog mislioca i kvalitetnog poznavaoa iranske kulture i palestinskog filma. Dabashi je autor preko dvadeset knjiga o intelektualnoj povijesti islama, iranskoj kinematografiji, geopolitici i postkolonijalnim temama. Budući da nijedna njegova knjiga nije prevedena na bosanski jezik, Kadićev vodič kroz njegovo djelo je od višestruke važnosti zbog aktuelnosti i neposrednosti tema koje oblikuju horizonte Dabashijevih intelektualnih vidika. Prvo poglavlje

koje nosi naziv *Pojam vlasti u islamu* dotiče se najranije povijesti islama i na jedan specifičan način, kroz aplikaciju Weberove teorije autoriteta na percepciju Muhammedovog a.s. naslijeđa, govori o načinima na koji su muslimani nakon njegove smrti pokušali odgovoriti na gubitak njegovog harizmatičkog autoriteta. Iz različitih percepcija Muhammedovog a.s. autoriteta javljaju se sunije, šiije i haridžije – što je svakako zanimljiva i kvalitetno argumentirana postavka o tri suprotstavljene skupine, od kojih prve dvije i dan-danas teško pronalaze zajednički kod i interpretativni jezik.

Jedna od centralnih postavki na osnovu kojih Dabashi gradi svoj kritički vokabular je postavka o kraju Zapada (kao logocentrične tvorevine) koji je kao ideja, kao civilizacijska forma i model istine – mrtav. Nemogućnost kontroliranja svjetskog kapitala, finansijski bankrot Grčke („fiktivnog mjesta rođenja Zapada“), ekonomska prevlast Kine, ujedinjavanje Evrope u nezavisnu globalnu silu koja se politički i ekonomski takmiči sa Amerikom – sve to implicira kraj Zapada koji postaje praznim označiteljem bez jasno određenog označenog. Budući da je ovaj označitelj dugo opstojao i kao kolonijalni sagovornik islama, sada ulazimo u novu fazu u kojoj smo uvučeni u orbitu globalnog kapitala koji nije stacioniran na jednom mjestu. Onaj Drugi na osnovu koga gradimo svoju vlastitost odjednom je iščezao sa obzora našeg stabilnog identiteta. Zato, smatra Dabashi, treba iznaći nove načine pomoću kojih će islam biti artikuliran naspram „amorfne hegemonije globalnog kapitala“. Nažalost, neki od najutjecajnijih muslimanskih intelektualaca (kojima su naučnici sa nepostojećeg instituta za trivijalna istraživanja dali i simboličnu titulu „muslimanski Martin Luther“), poput Abdulkarima Sorousha i Tariqa Ramadana razgovaraju sa mrtvim, sa konceptom homogenog Zapada koji je zaista bio ključna referenca za razumijevanje islamskog svijeta unutar kolonijalnog konteksta, ali ne i danas.

U poglavlju *S kim razgovaramo?* Kadić interpretira ključne Dabashijeve postavke o neodrživosti binarne opozicije Istok-Zapad u savremenom svijetu. Nakon što je uragan Katrina protutnjao New Orleansom federalna vlada Sjedinjenih Američkih Država poslala je Nacionalnu Gardu i

snajperiste da ubijaju bespomoćne siromahe koji se pokušaju domoći šoping centara kako bi pronašli hranu i sklonište. Živimo u svijetu u kojem je stavljen znak jednakosti između svih oslabljenih i marginaliziranih, bili oni muslimani ili ne. Narativi o odnosu centra moći i raznih tački otpora ne smiju se reducirati na religijsko-sekularnu bipolarnost, a kako smatra Dabashi, „...oni koji se trebaju odupirati tiraniji nisu samo muslimani, nego siromašni i obespravljani širom svijeta“. Kao alternativu i odgovor postojećem stanju, Dabashi predlaže teologiju oslobođenja čiji je blistav primjer muslimanski revolucionar Malcolm X, koji se zanimao za „skrivena politička mogućnosti u svakom revolucionarnom pokretu“. Pod teologijom oslobođenja Dabashi misli na sveopštu svijest, način otpora, a ne na neku metafiziku koja barata ovakvim ili onakvim konceptom Boga. Ovo poglavlje je u tijesnoj vezi sa poglavljem *Goli život muslimana* u kojem Kadić predstavlja Dabashijevo dozivanje sa Agambenom i njegovom teorijskom figurom *homo sacera*. Muslimansko tijelo „...kao biopolitičko tijelo čija se smrt pornografski prikazuje najeklatantniji je objekat nemilosrdne biomoci“. Budući da je logor danas postao „paradigmom političkog prostora“, *homo sacer* je samo drugi naziv za državljanina.

Dabashi se u svom radu dotakao i najspektakularnijeg fenomena nakon 11. septembra, specifičnog u toj mjeri da za razumijevanje zahtijeva novi teorijski jezik. Radi se o samoubilačkom nasilju koje, kako zapaža Dabashi, kao „pojedinačno dostignuće globalnog kapitala“ nije svojstveno samo našem vremenu i islamu kao religiji (tvrđnja koju medijski diskurs o bombašima samoubicama uporno generira), nego se javljalo „...u praktično svim kulturama i religijama tokom ljudske povijesti“. On, piše Kadić, podržava stav Talala Asada „o samoubilačkom nasilju kao posljedici dugotrajnog ponižavanja i izrazu očaja i bijesa pri čemu je destrukcija jedini odgovor“.

Poglavlje *Izgnanici i doušnici* sadrži Dabashijev tretman rasizma u Sjevernoj Americi i Zapadnoj Evropi koji je izveden „na temelju fundamentalne logičke pogreške u kojoj su određene kriminalne radnje grupe muslimana uzete kao definitivne, neosporne, apsolutne istine o islamu kao svjetskoj religiji“. Pored prividnog

uklanjanja sa svjetske scene, rasizam je ostao američko-evropska konstanta. U narednim poglavljima Samedin Kadić predstavlja Dabashijeve refleksije o aktuelnoj političkoj situaciji u Iranu („zaokretu od političke simulacije ka socijalnoj faktičnosti“) i Arapskom proljeću kojeg on „čita“ u kontekstu specifične hermeneutike prostora. Posljednje poglavlje u Kadićevoj knjizi namijenjeno je poštovaocima sedme umjetnosti koji se interesuju za stanje iranske kinematografije.

Kada rezimiramo, Kadić je odlično, hrabro i lucidno predstavio širok spektar Dabashijevog autorskog opusa koji je u cijelosti veoma kritičan i ukorijenjen u odnosima koji vladaju savremenim svijetom. Interdisciplinarnost Dabashijevih djela koja nose strašnu auru modernističkih mislilaca ne samo da zadivljuje svojim tonom, već predstavlja i svojevrsan obrat od dosadašnjih praksi kulturalnih i interdisciplinarnih studija. Ne tako davno, dok je pod utjecajem postmodernizma intelektualna ljevica mislila lokalno, politička desnica je djelovala globalno. Dabashijevo djelo je dijagnoza tog djelovanja.

Hamza RIDŽAL

DIRLJIVA POVIJEST PAUKOVOG STRADANJA

**Paučina, Samedin Kadić,
„Šahinpašić“, Sarajevo, 2013.**

Paučina je priča o Emiru Žari, studentu filozofije koji je u svom ratnom djetinjstvu ostao bez oca i na taj način iskusio bolan nedostatak koji ga je obilježio kroz cijeli život: kao neizbrisiv žig koji ga konstantno čini drugačijim od onih koji imaju sve što on nema, a s druge strane stvara zabludu da je upravo zbog toga na neki način „poseban“.

Emir Žara je uvijek nezadovoljan, dekadentan, podrugljiv i čangrizav prema svojoj zatucanoj sredini, zadjeljivi cinik, kapriciozni neuropat, razdražljivi nihilist, katkada grozničavi mizantrop i dosadni melankolik, vječno obuzet čemernom spoznajom da živi mali život provincijskog dušobrižnika i kojem je takav život u skućenoj bosanskoj zabiti ostao bolnom postatnom ranom koju nikakve sufijske